

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІВ: ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

ОРТИНСЬКА Наталія - доктор юридичних наук, професор кафедри теорії права і конституціоналізму Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5061-5340>

УДК 340.12: 342.726

DOI 10.32782/NP.2022.3.1

У статті досліджено поняття добročесності, яке своїм корінням сягає ще античних часів, що простежується, зокрема, у працях відомих філософів. Тоді ж вбачається поступовий розвиток і накопичення елементного складу, що крізь століття викристалізовувався з розвитком самого людства. Акцентовано, що певна юридизація добročесного правосуддя відбулася в добу Середньовіччя. Донині ж триває удосконалення досліджуваного поняття, адже кожна держава, що прагне іменувати себе правовою, робить кроки для прийняття міжнародних еталонів у власне правове поле. Рушійною силою для запровадження поняття добročесності в Україні стала, як впливає з аналізу, Революція гідності, після якої у 2016-му новелою закону «Про судоустрій і статус суддів» стала добročесність. Проаналізовано Бангалорські принципи поведінки суддів, які й розкривають досліджуване поняття, зокрема його складові елементи. Наголошено, що добročесність суддів є вимогою міжнародної спільноти для євроінтеграційних процесів та вимогою сьогодення.

Ключові слова: добročесність, суд, права людини, право на справедливий суд, міжнародне право.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Досліджуваній проблематиці присвячено багато праць, зокрема таких вітчизняних науковців, як: О. Браверман, Б. Беякова, А. Борко, В. Васильківська, О. Гришук, Й. Грудка, С. Глущенко, В. Городовенко,

Н. Дякону, С. Жуков, Н. Новоселова, О. Кошова, Р. Ігонін, В. Федорович, Ю. Шемшученко.

Виклад основних положень

Актуальність проблематики добročесності суддів у сьогоденні має ключове значення для розвитку демократичної правової держави, що взяла курс на євроінтеграцію, оскільки судова гілка влади є тим лакмусовим папірцем, що відображає дотримання прав людини, верховенства права, права на справедливий суд та збереження основних конституційних цінностей, без яких усі титанічні зусилля нашого народу на «краще майбутнє» втрачають будь-який сенс. Добročесність суддів та їхні професійні навички стали вимогою міжнародної спільноти. Завдяки постійному технічному прогресу та розвитку інформаційних технологій громадськість може швидко реагувати на порушення судьями етики, у вільному доступі аналізувати декларації, що має стимулювати якісний відбір кандидатів на посаду та моніторинг уже чинних суддів.

Зародження і розвиток досліджуваного поняття роками викристалізовувався, удосконалювався та формувався відповідно до викликів кожного історичного періоду, оскільки питання добročесності хвилювало людство завжди, попри те, що інтерпретація зазнавала конструктивних змін.

Можна констатувати, що поняття «справедливість» та «добročесність» почали формуватись ще в античні часи. Це засвідчують

тодішні праці Сократа, Платона, Арістотеля. Зокрема, у творі «Нікомахова етика» [1] Арістотель торкається проблем розвитку добродієсного характеру та приборкання пристрастей, роздумує над тим, у чому полягає найвище благо? У володінні добродієсністю чи в її застосуванні та задоволенні від добродієсної поведінки? Філософ наголошує, що для того, хто любить прекрасне, природним буде задоволення від вчинків, що відповідають добродієсності. Життя людей, що слідує добродієсності, не потребує додаткових прикрас, адже містить задоволення в самому собі.

Особливо важливим етапом розвитку цього правового інституту стало Середньовіччя, оскільки світ побачила Велика Хартія Вольностей, що задекларувала право на справедливий суд. Аналізуючи розвиток досліджуваного поняття, погоджуємось із запропонованою С. Жуковим періодизацією, а саме: «генеза розвитку “добродієсність” у сучасній правовій науці включає чотири основних етапи. Перший з них пов’язаний із виникненням етичних стандартів до суддівської діяльності та відповідальності за їх порушення і розпочинається в V тисячолітті до нашої ери. Другий етап становить закріплення вимог щодо добродієсного здійснення правосуддя в правових актах, які регулювали суспільні відносини у період Давнього Світу та Середньовіччя. Третій період містить уніфікацію вимог до добродієсної поведінки суддів у період Нового Часу, а четвертий період, який розпочинається в середині 1950-х років, містить створення міжнародних стандартів добродієсної поведінки суддів та активізацію їх імплементації державами, які претендують на статус демократичних», автор наголошує, що важливим на сьогодні завданням є викорінення суб’єктивізму при оцінці добродієсності судді та слідування однотипним критеріям оцінювання, а найкращим зразком для наслідування вважає модель, що наявна в Республіці Італії, оскільки формування інституту судової влади тривало дві з половиною тисячі років і отримало своє нормативне закріплення стандартів суддівської поведінки. Автор також наголошує на важливості оцін-

ки добродієсності судді без суб’єктивізму та за однотипним зразком [2, с.27, 28, 31].

У правову парадигму України поняття добродієсності увійшло з Революцією гідності 2014 року, коли суспільство прагнуло докорінної зміни влади, що асоціювалася з поваленим режимом. Відтак 2016 року було прийнято Закон «Про судоустрій і статус суддів», новелою якого стала добродієсність.

Загальні стандарти етичної поведінки суддів задекларовані в Бангалорських принципах поведінки суддів від 2006 року [3]. У них, серед іншого, виокремлено, що суддя перебуває під постійною увагою суспільства і повинен відповідати своєму високому статусу й охоче прийняти низку обмежень задля його підтримання, а саме: в особистих стосунках з адвокатами, які практикують у суді, де працює суддя, не допускати проявів прихильності; попри право на вільне вираження думок та віросповідання суддя, реалізуючи його, повинен турбуватись про свій високий статус; не дозволяти членам родини чи власним іншим соціальним зв’язкам впливати на його діяльність. Варто зауважити, що ці принципи передбачають, що й поведінка членів сім’ї / родини повинна відповідати певним етичним критеріям, і це, зрештою, цілком обґрунтовано.

Довіра народу до суду стала індикатором розвиненої правової держави. Добродієсність є багатокомпонентним поняттям, що увібрало в себе низку чеснот, принципів, етичних стандартів та вольових якостей особистості, яка використовує їх і в професійній сфері, і в повсякденному житті.

Згідно зі статистичними даними, отриманими в результаті дослідження (березень 2021 року) соціальною службою Центру Разумкова, недовіра громадськості до судів та судової системи загалом сягала 79 % [4]. Такі невтішні показники вкотре актуалізують потребу в удосконаленні підходів до проблематики добродієсності суддів. Проблема корупції стає перешкодою для всіх демократичних процесів, розбудови сучасної правової держави, дотримання верховенства права та прав людини, що знецінює всі кроки нашої держави до високих правових еталонів європейських країн.

О. Браверман, аналізуючи поняття добросесності, зазначає, що це такі установкн особистості, які охоплюють етичну, морально-психологічну, складову та бездоганне слідування букві закону. Відтак виокремлює основні принципи як компоненти механізму проведення перевірки на добросесність: «1) дотримання основних прав і свобод людини та громадянина; 2) законність; 3) об'єктивність; 4) неупереджене і недискримінаційне поводження з особами, які проходять перевірку; 5) компетентність та ефективність; 6) повага до приватного життя й захист персональних даних» [5, с. 207, 102].

Добросесність є тим багатогранним явищем, що увібрало в себе великий елементний склад, адже до суддів ставиться вимога моральності та етичності, що повинна дотримуватись упродовж усього професійного життя, співмірності доходів та видатків і самого судді, і його родичів. Корупція є одним із найвагоміших недоліків, що не тільки руйнує добробут нашої країни зсередини, а й породжує недовіру суспільства до всіх державних інститутів.

Погоджуємось з думкою професорки О. Грищук, що потрібно досить критично оцінювати інформацію, яку висвітлюють засоби масової інформації щодо добросесності суддів. А враховуючи низький рівень довіри до судової влади в нашому суспільстві, вбачається, що інтерпретація фактів може бути фрагментарна, у зв'язку із цим може формувати додатково негативну громадську думку. Адже «добросесність пов'язується сьогодні насамперед з моральними рисами судді та стандартами етичної поведінки суддів. ...Видається, що добросесність судді може розглядатися як результат впровадження етичних стандартів і принципів у поведінку кожного судді. Запит громадянського суспільства є високим щодо добросесності судді, а особливо він загострюється в перехідних демократіях, у період активних реформаційних процесів, коли багато питань можуть бути зсунуті з політичної площини в площину прийняття судових рішень» [6, с. 20].

Висновки. У пересічного громадянина суддя повинен асоціюватись зі справедливістю, коли немає місця для корупції. Така тенденція має не лише змінити сприйняття судової гілки влади, а й сприяти загальному дотриманню норм права, адже якщо суд непідкупний, то й покарання неминуче. У розвинутих країнах світу, де громадяни мають вищу правову свідомість і з повагою ставляться до своїх громадянських обов'язків, уже простежується вказана тенденція. Частими є соціальні закиди щодо «життя за наш рахунок» та зневіра у справедливості судового рішення, якщо опонент має потужніший фінансовий потенціал або широке коло знайомств. Однак довіра громадськості поступово має зростати, адже застосовуваний механізм добору та перевірки суддів повинен дати свої результати, а добросесність суддів відповідатиме міжнародним еталонам.

Література

1. Арістотель. Нікомахова етика / пер. Віктор Ставнюк. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Aristotle/Nikomakhova_etyka/ (дата звернення: 13.10.2022).
2. Жуков С. В. Адміністративно-правове забезпечення добросесності суддів: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. 40 с.
3. Бангалорські принципи поведінки суддів: міжнар. док. від 19.05.2006. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/02.pdf> (дата звернення: 12.10.2022).
4. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.): дослідження / Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-oriiientatsii-gromadian-berezen-2021r> (дата звернення: 17.10.2022).
5. Браверман О. О. Правове регулювання перевірки на добросесність працівників національного антикорупційного бюро України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 298 с.
6. Грищук О. В. Добросесність судді через призму сучасних соціальних трансформацій. *Слово національної школи суддів України*. 2020. № 1 (30). С. 6–25.

Ortynska Natalia

*Ph. D. Professor of the Department of Theories
of law and constitutionalism Psychology and
Innovative Education of the National University
Lviv Polytechnic University, Lviv*

JUDGES' VIRTUE: HISTORICAL AND THEORETICAL ASPECTS

The article examines the concept of virtue, which has its roots in ancient times, which is traced in the works of famous philosophers, and the gradual development and accumulation of the elemental composition, which crystallized through the centuries with the development of humanity itself, is seen. It is emphasized that in the Middle Ages a certain juridization of virtuous justice took place. The constant improvement of the studied concept continues to this day, because every state that seeks to call itself legal takes steps to adopt international standards in its own legal field. It seems important that for the average citizen, the judge should be associated with jus-

tice and, in any case, there will be no place for corruption. Such a trend should change not only the perception of the judicial branch of government, but also the general observance of legal norms, because if the court is incorruptible, then punishment is inevitable. This trend is observed in the developed countries of the world, where citizens have a higher legal awareness and treat their civic duties with respect. There are frequent social objections to "living at our expense" and disbelief in the justice of the court decision if the opponent has a stronger financial potential or a wide circle of acquaintances. We believe that today the situation with public trust should gradually increase, as gradually the mechanism of selection, monitoring and verification of judges should produce results, and the judges' virtue will meet international standards.

Keywords: virtue, court, human rights, right to a fair trial, international law.